ULKOPOLIITTINEN INSTITUUTTI
UTRIKESPOLITISKA INSTITUTET

Sinikukka Saari
Johtava tutkija
Suurvaltapolitiikka ja ennakointi
Ulkopoliittinen instituutti

Tulevaisuusvaliokunta
Eduskunta

23.4.2024

Asia: O 9/2023 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2023–2027

Aihe: Mitkä ovat nähdäksenne tärkeimpiä Venäjän kehitykseen vaikuttavia PESTEC-tekijöitä viiden vuoden aikajänteellä, ja mille näistä antaisitte suurimman painoarvon?

Kiitän tulevaisuusvaliokuntaa mahdollisuudesta esittää näkemykseni Venäjän tulevaisuuteen liittyvistä keskeisistä muutostekijöistä. Tehtävänannon haasteena näen turhan tiukan aikarajauksen. Mielestäni ei ole olemassa ”lyhyen aikavälin muutostekijöitä” vaan kaikki muutostekijät ovat lähtökohtaisesti pidemmän aikavälin kehityskulkuja. Lyhyt aikarajaus viestii halusta ennustaa tulevaisuutta, mikä on epäkiitollinen tehtävä.

Esimerkkinä toimii vuoden 2023 kesäkuussa tapahtunut Jevgeni Prigozhinin kapinamarssi Moskovaan. Tapahtumaketju voidaan liittää esimerkiksi epävirallisten järjestelyiden yleisyyteen, instituutioiden heikkouteen ja poliittisen järjestelmän takaisinkytkentöjen puutteisiin. Nämä ovat kaikki tunnistettuja pitkän aikavälin kehitystrendejä. Tapahtumaketjua itsessään oli ulkopuolelta mahdotonta ennustaa, mutta Venäjän ulkopolitiikan yhä yleisempien *ad hoc* -järjestelyiden riskit olivat kuitenkin tunnistettu. Prigozhinin kapinamarssilla ei myöskään näytä olleen suoria vaikutuksia Venäjän poliittiseen järjestelmään, mutta se voidaan nähdä muutostekijöiden tuottamana oireena, joita – olettaen että muutostekijät pysyvät samoina – todennäköisesti nähdään tulevaisuudessa lisää.

Tältä pohjalta keskityn tässä esityksessä kehityskulkuihin, joilla saattaa tai saattaa olla olematta merkitystä Venäjän kehitykselle seuraavan viiden vuoden aikana. Joka tapauksessa

nämä **muutostekijät auttavat meitä ennakoimaan ja ymmärtämään Venäjän tekemiä poliittisia päätöksiä sekä tunnistamaan sen kehitykseen liittyviä kriittisiä epävarmuuksia.**

Olen tietopyynnön mukaisesti kartoittanut PESTEC-muutostekijöitä (political, economic, social, technological, environmental, cultural), mutta tässä lausunnossani olen ryhmitellyt ne isompiin kokonaisuuksiin päällekkäisyyksien ja toiston minimoimiseksi. Lisäksi olen erottanut ulkopoliittiset ja sisäpoliittiset muutostekijät eri kokonaisuuksiin (ulkopolitiikan turvallisuuspolitiikan kanssa omaksi kokonaisuudekseen ja sisäpolitiikan yhdessä yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden kanssa omakseen). Näiden kahden kategorian lisäksi teknologia, talous ja ympäristötekijät käsitellään omana, yhteisenä kokonaisuutenaan.

1. ULKO- JA TURVALLISUUSPOLIITTISET MUUTOSTEKIJÄT

MT1: Derzahvnost' eli venäläisen suurvalta-ajattelun keskeiset elementit**: imperialismi, ekspansionismi ja etupiirit.** Kyseessä on eksistentiaalinen ulko- ja turvallisuuspolitiikan piirre: ajatus siitä, että Venäjän valtio tuhoutuu ja hajoaa, mikäli se ei kykene toimimaan muita alistavana suurvaltana. Tämä muutostekijä on pitkäaikainen eikä se tule lyhyellä aikavälillä muuttumaan. Venäjän kykyyn toteuttaa tätä päämääräänsä vaikuttaa sen voimapoliittiset resurssit sekä ulkoisten tekijöiden kyky padota Venäjän toimintaa.

MT2: Tuleva maailmanjärjestyksen rakenne ja normipohja. Perustuuko tuleva maailmanjärjestys kaksinapaiselle vastakkainasettelulle vai alueelliselle (ja normatiiviselle) fragmentaatiolle? Millainen asema Venäjällä on tässä tulevassa maailmassa? Kyseessä on ulkoinen muutostekijä.

MT3: Venäjän **taloudellisen ja teknologisen kilpailukyvyn heikkenemisen tahti ja laajuus** ja kehityksen vaikutus suurvaltakilpailuun. Energiamurros ja negatiivinen demografinen kehitys kirittää Venäjän kilpailukyvyn laskua ja vaikuttaa merkittävällä tavalla Venäjän suurvaltapoliittisiin resursseihin (ks. tarkemmin taloudellisteknologiset ja ympäristöön liittyvät muutostekijät).

MT4: Eurooppalaisten valtioiden ja kollektiivisen lännen (erityisesti EU, Nato, USA) kyky padota Venäjän voimapolitiikkaa erityisesti Itä-Euroopassa ja Etelä-Kaukasiassa. Ukrainan sodan lopputulos on myös pitkällä aikavälillä kriittinen tekijä. Mikäli Venäjä kykenee luomaan sodan avulla (ja lännen heikkouden vuoksi) ”harmaan vyöhykkeen” Eurooppaan, muuttaa se koko eurooppalaisen turvallisuusjärjestyksen ja luo pitkäaikaista polkuriippuvuutta.

Arvioin, että MT4 eli kollektiivisen lännen (erityisesti EU, Nato, USA) kyky padota Venäjän voimapolitiikkaa on todennäköisesti viiden vuoden aikavälillä kaikkien merkittävin muutostekijä.

2. YHTEISKUNNALLISET, SISÄPOLIITTISET JA KULTTUURISET MUUTOSTEKIJÄT

MT1: **Venäjän demografinen kehitys**. On arvioitu, että Venäjän väkiluku saattaa romahtaa jopa yli kymmenellä prosentilla seuraavien kahden vuosikymmenen aikana. Syntyvyys on heikkoa, sodan jatkuminen verottaa nuorten miesten määrää, minkä lisäksi koulutetun väestönosan maastamuutto uhkaa jatkua korkeana tai jopa kasvaa tulevaisuudessa talouden mahdollisesti supistuessa ja/tai repression kasvaessa. Lisäksi syntyvyys on korkeinta muslimivoittoisilla alueilla, joten joidenkin vuosikymmenten päästä enemmistö Venäjän kansalaisista on todennäköisesti islaminuskoisia. Millä tavoin tämä muutos vaikuttaisi Venäjän sisäiseen dynamiikkaan ja alueiden välisiin suhteisiin?

MT2: Venäjän **sisäinen koheesio ja keskusvallan aseman kehitys** vaikuttavat monella tapaa maan identiteettiin ja politiikkaan. Kykeneekö Venäjä pitämään kiinni nykyisestä **vallan keskittymisen asteesta** vai vahvistuuko alueellinen ja väestöllinen hajaannus seuraavan 20 vuoden aikana? Talouden heikentyessä **ja valtaeliitin sukupolvenvaihdoksen** mahdollisesti epäonnistuessa keskusvalta saattaa heikentyä. Myös demografian laadulliset muutokset saattavat vaikuttaa hajaannuksen vahvistumiseen.

MT3: Venäläisen **informaatiotilan ja digitaalisen suvereenisuuden kehittyminen** seuraavien vuosikymmenten aikana on merkittävä muutostekijä. Mitkä ovat lisääntyvän Venäjän informaatioeristäytyneisyyden ja kansalaisille suunnatun propagandan pitkän aikavälin seuraukset? Valtaeliitin on yhä vaikeampaa saada realistista kuvaa kansalaisten todellisista tunnoista, kun orwellilainen ”doublespeak” yleistyy. Toisaalta poliittisen vastuun puute koventaa puolueiden ja julkisuuden henkilöiden retoriikkaa, joka on yhä kauempana eurooppalaisten valtioiden valtavirrasta. Nuori sukupolvi kasvaa valtiolliseen propagandan ympäröimänä, mikä voi johtaa jopa asenteiden kovenemiseen tulevaisuudessa.

MT4: Venäläisen kansallisen identiteetin kehitys: itään vai länteen? Venäjä on käytännössä koko valtiollisen historiansa ollut eurooppalainen valtio ja venäläiset näkevät itsensä eurooppalaisina. Voiko tämä ’itsestäänselvyys’ muuttua tulevaisuudessa? Poliittisissa puheissa euraasialaisuus, ja poliittinen ja taloudellinen suuntautuminen kohti Aasiaa saa kannatusta, mutta monet venäläisen kulttuurin piirteet tekevät kokonaisvaltaisesta uudelleenorientoitumisesta vaikeaa.

MT5: Yksilön ja valtion suhde ja vallan instituutioiden kehitys. Autoritaarisen valtion rooli on viime vuosikymmeninä kasvanut yksilön ja yksityisten toimijoiden kuten yritysten oikeuksien ja vapauksien kustannuksella. Valtion rooli ei ole kuitenkaan saanut tuekseen vahvoja instituutioita, vaan valtio on pysynyt vallastaan huolimatta institutionaalisesti kehittymättömänä. Epäviralliset käytännöt ja heikot rakenteet mahdollistavat nopeat muutokset ja epävakauden nopean lisääntymisen.

Arvioin, että MT5 eli yksiön ja valtion suhteen kehittyminen ja vallan instituutioiden kehitys on todennäköisesti näistä muutostekijöistä kaikkein merkittävin viiden vuoden aikavälillä.

3. TALOUDELLIS-TEKNOLOGISET JA YMPÄRISTÖÖN LIITTYVÄT MUUTOSTEKIJÄT

MT1: Venäjän eristämisen (pakotteet) ja eristäytymisen (teknologinen suvereenisuus, tuonninkorvauspolitiikka) vaikutus sen teknologiseen kyvykkyyteen ja pitkän aikavälin

taloudelliseen kilpailukykyyn. Venäjään kohdistetut pakotteet (teknologia, koulutusvaihto jne.) vaikuttavat Venäjän pitkä aikavälin teknologiseen kyvykkyyteen. Samanaikaisesti Venäjä itse korostaa ”teknologista suvereeniuden” tärkeyttä, ja on jo pitkään pyrkinyt omavaraistamaan strategiset teollisuuden alat mahdollisimman pitkälle. Käytännössä Venäjän voimavarat ovat rajatut ja sen teknologinen riippuvuus Kiinasta vahvistuu.

MT3: Sodan ja sotatalouden vaikutukset venäläisten elintasoon ja pitkän aikavälin kehitykseen. Pitkän aikavälin kehitystavoitteet haudataan sodan jatkumisen mahdollistamiseksi. Aseteknologiassakin määrä korvaa laadun ja kansainvälisesti kilpailukykyisen aseteknologian vienti vähenee kotimaisen kysynnän kasvaessa. Kuinka kauan Venäjä kykenee tekohengittämään taloudellista kasvuaan valtion tilauksilla?

MT2: Kriittiset kumppanuudet: suhde Kiinaan, Intian rooli. Millä tavoin Venäjän taloudellisteknologinen suhde Aasian jättiläisiin – Kiinaan ja Intiaan – kehittyy tulevaisuudessa? Vähentääkö Kiina tukeaan Venäjälle vai jatkuuko tuki nykyisen kaltaisena tai jopa vahvistuu?

MT4: Vihreä siirtymä ja Venäjän luonnonvaratalouden kehitys pidemmällä aikavälillä. Kuinka Venäjän fossiilitalous kykenee sopeutumaan vihreään siirtymään pitkällä aikavälillä? Riittääkö pelkkä panostus ydinenergiaan? Todennäköisesti seuraavan noin kymmenen vuoden aikana ei luvassa suuria haasteita (ja Venäjä voi jopa suhteellisesti hyötyä muiden investoidessa uuteen teknologiaan), mutta 20–30 vuoden perspektiivillä Venäjän talouden pohja ja kilpailukyky uhkaa rapautua.

MT5: Koveneva kansainvälinen kilpailu liittyen murroksellisiin avainteknologioihin ja Venäjän rooli tässä kilpailussa. Venäjä tunnistaa teknologoisen kyvykkyyden merkityksen suurvaltapoliittiselle asemoinnille, mutta käytännössä sen voimankäyttöön keskittyvä ulko- ja turvallisuuspolitiikka heikentää sen mahdollisuuksia pysyä kansainvälisen teknologisen kilpailun tahdissa. Miten Venäjän heikkenevä asema tulee vaikuttamaan Venäjän taloudelliseen kehitykseen ja sen kansainväliseen rooliin ja ulkopolitiikan välineisiin?

MT6: Venäjän kriittisen infrastruktuuri ja huoltovarmuuden tila. Venäjän infrastruktuurin korjausvelka on jo nyt merkittävä ja pakotteet, lisääntynyt eristäytyneisyys ja sodan priorisointi heikentävät investointeja infrastruktuuriin entisestään. Lisäksi ilmastonmuutos ja ikiroudan sulamisen nopeutuminen lisää suuria haasteita erityisesti pohjoisilla alueilla. Teknologian nopea kehitys on haaste valtavan kokoiselle Venäjälle, joka ei kykene rakentamaan esimerkiksi 5G infrastruktuuria koko alueelleen, erityisesti pakotteiden vähentäessä vaihtoehtoja. Heikko infrastruktuuri heikentää Venäjän kilpailukykyä entisestään ja lisää maan riippuvuutta Kiinasta.

Arvioin, että MT3 eli sodan ja sotatalouden vaikutukset venäläisten elintasoon on todennäköisesti viiden vuoden perspektiivillä merkittävin näistä muutostekijöistä. Toisena merkittävänä muutostekijänä nostaisin MT2:n eli kriittisten kumppanuuksien – erityisesti suhteen Kiinaan – kehittymisen.

Yhteenveto

Tehtävänannon mukaisesti olen arvioinut lyhyellä aikavälillä (+ 5 vuotta) merkittävimpiä muutostekijöitä vaikka alleviivaan pidemmän aikavälin kehityksen tarkastelun tärkeyttä.

Viiden vuoden perspektiivillä kaikkien kriittisin muutostekijä on ulkoinen eli kollektiivisen lännen (erityisesti EU, Nato, USA) kyky padota Venäjän voimapolitiikkaa. Tämä muutostekijä vaikuttaa suoraan Venäjän riskinottohalukkuuteen ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan lähitulevaisuudessa. Myös Kiinan ja Venäjän suhteen mahdollinen syveneminen tai heikentyminen seuraavan viiden vuoden aikana on merkittävä ulkoinen muutostekijä. Maan sisäisistä muutostekijöistä nostaisin sodan ja sotatalouden vaikutuksen kansalaisten elintasoon sekä valtion ja yksilön sekä vallan instituutioiden kehityksen.

- - - - -